

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm**Yttrande över promemorian Rätten till offentlig försvarare –
Genomförande av EU:s rättshjälpsdirektiv (Ds 2017:53)**

(Ju2017/08817/DOM)

Riksdagens ombudsmän (JO) har beretts tillfälle att lämna synpunkter på promemorian Rätten till offentlig försvarare – Genomförande av EU:s rättshjälpsdirektiv.

I promemorian föreslås bl.a. att det införs bestämmelser som tydliggör att en fråga om förordnande av offentlig försvarare ska prövas innan förhör hålls med den misstänkte och som gör det möjligt att förordna offentlig försvarare under kvällar och nätter. Jag välkomnar promemorians förslag, men har vissa synpunkter på utformningen av de föreslagna ändringarna. Jag har också synpunkter på promemorians bedömning av behovet av ändringar för att genomföra direktivets bestämmelser om rättshjälp vid vittneskonfrontationer.

När det gäller förslaget om att åklagare ska kunna förordna offentlig försvarare i vissa fall hänvisar jag till JO:s yttrande över avsnitt 6.7. i betänkandet Färre i häkte och minskad isolering (SOU 2016:52).

Förundersökningsledarens skyldigheter att bedöma om det finns ett försvararbehov och att anmäla försvararbehov hos rätten

Som anges i promemorian är det inte ovanligt att en misstänkt, särskilt vid det första förhöret, låter sig förhöras utan att en försvarare är närvarande. Det ankommer dock på förundersökningsledaren att, oavsett den misstänktes inställning, objektivt bedöma om det finns ett försvararbehov. JO har i flera ärenden kritiserat polis och åklagare för att förhör har genomförts utan att den misstänktes försvararrättigheter har respekterats. (Se promemorian s. 63 och 65.) Utifrån de iakttagelser jag gjort i min tillsynsverksamhet konstaterar jag att det fortfarande förekommer att en misstänkt inte biträds av en försvarare när det objektivt sett finns skäl för det och att det sällan framgår av dokumentationen om förundersökningsledaren gjort någon bedömning av försvararbehovet när den misstänkte avstått från sin rätt att biträdas av en försvarare vid ett förhör.

Ordalydelsen av de föreslagna ändringarna i 23 kap. 5 § rättegångsbalken (RB) och 24 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) kan ge intrycket att huvudregeln är att en anmälan hos rätten ska göras om den misstänkte begär att få en offentlig försvarare. Enligt min mening bör bestämmelserna formuleras så att det tydligare framgår att huvudregeln är att förundersökningsledaren ska göra en bedömning av försvararbehovet och anmäla försvararbehov hos rätten oberoende av den misstänktes inställning. Bestämmelsen bör därför enligt min mening formuleras om så att situationen att en offentlig försvarare ska förordnas nämns före situationen att den misstänkte begärt att få en offentlig försvarare. Bestämmelsens första mening skulle alltså ha följande lydelse. *Om en offentlig försvarare ska utses för den misstänkte eller den tidigare tilltalade enligt 21 kap. 3 a eller 3 b § eller om den misstänkte begär att få en sådan, ska undersökningsledaren utan onödigt dröjsmål och innan förhör hålls med den misstänkte göra en anmälan om det hos rätten.*

Jag konstaterar vidare att de föreslagna bestämmelserna leder till ett onödigt dröjsmål innan ett förhör kan hållas i vissa situationer när det objektivt sett inte finns ett behov av att en försvarare närvarar vid förhöret och den misstänkte avstår från sin rätt att biträdas av en försvarare vid förhöret. I sådana situationer är det vanligt att den misstänkte i samband med avståendet begär att få en offentlig försvarare för den fortsatta förundersökningen. Enligt ordalydelsen av de föreslagna ändringarna i 23 kap. 5 § RB och 24 § LUL ska förundersökningsledaren även i en sådan situation före förhöret anmäla hos rätten att den misstänkte begärt att få en offentlig försvarare. Det innebär att förhöret inte kan påbörjas förrän anmälan har gjorts, trots att en försvarare inte ska närvara vid förhöret.

Bestämmelsen om att förhör i sak med den misstänkte inte får hållas förrän en fråga om förordnande av offentlig försvarare har prövats

I promemorian anförs att de föreslagna ändringarna ska tydliggöra att försvararfrågan ska prövas innan förhör hålls med den misstänkte, om han eller hon begär det eller förundersökningsledaren anser att det finns ett behov av försvarare vid förhöret. Enligt min mening framgår detta dock inte med tillräcklig tydlighet av de föreslagna bestämmelserna.

I författningskommentaren till den föreslagna ändringen av 21 kap. 4 § RB anges att andra styckets andra mening ska klargöra att ett förhör inte får genomföras förrän försvararfrågan har prövats, om en framställning om förordnande av offentlig försvarare gjorts med anledning av att ett förhör ska hållas med den misstänkte. Förslaget till ändring i 21 kap. 4 § andra stycket RB tar emellertid sikte på rättens prövning av en fråga om förordnande av offentlig försvarare. Den föreslagna bestämmelsens ordalydelse reglerar alltså inte frågan om när förhör får hållas utan i stället när rättens prövning ska ske.

Inte heller de föreslagna bestämmelserna i 23 kap. 5 § RB och 24 § LUL reglerar till sina ordalydelser frågan om när förhör får hållas utan i stället när förundersökningsledaren ska göra en anmälan hos rätten.

Det är viktigt ur rättssäkerhetssynpunkt att ett förhör i sak inte hålls innan en fråga om förordnande av offentlig försvarare har prövats. Enligt min mening skulle det bidra till att den ordningen upprätthålls i praktiken om det finns en bestämmelse som tydligt anger detta. En sådan bestämmelse bör placeras i 23 kap. RB som innehåller rättegångsbalkens bestämmelser om förundersökning.

En fråga om att förordna offentlig försvarare kan uppkomma utan att ett förhör med den misstänkte är planerat eller då den misstänkte avstått från att biträdas av en försvarare vid ett visst förhör men begärt att få en offentlig försvarare för den fortsatta förundersökningen. Självfallet bör inte heller förhör senare under förundersökningen få hållas innan en försvararfråga har prövats. Bestämmelsen bör därför inte – som enligt promemorians förslag – begränsas till att gälla endast då en framställning om förordnande av offentlig försvarare gjorts med anledning av att det ska hållas förhör med den misstänkte. I stället bör bestämmelsen gälla när en offentlig försvarare ska förordnas för den misstänkte och när den misstänkte begärt att få biträdas av en offentlig försvarare vid förhör.

Rätten till försvarare i samband med vittneskonfrontationer

I promemorian anges att utredningsåtgärder som en misstänkt deltar i, bl.a. vissa typer av vittneskonfrontationer, anses vara förhör. Jag uppfattar promemorian så att vittneskonfrontationen anses vara ett förhör med den misstänkte. Jag håller dock inte med om den beskrivningen av gällande rätt.

En vittneskonfrontation genomförs för att undersöka om ett vittne eller en målsägande kan peka ut en viss person eller ett visst föremål från ett visst tillfälle. Vid konfrontationen hålls förhör med vittnet eller målsäganden. Normalt ställs dock inga frågor till en misstänkt som deltar i en vittneskonfrontation.

Det finns inte några uttryckliga bestämmelser om vittneskonfrontationer i rättegångsbalken. Eftersom det hålls ett förhör med vittnet eller målsäganden vid en vittneskonfrontation gäller reglerna om förhör i rättegångsbalken och förundersökningskungörelsen i tillämpliga delar även för vittneskonfrontationen. Några särskilda bestämmelser som tar sikte på den misstänkte i samband med en vittneskonfrontation finns dock inte.

Om det inte ställs frågor till den misstänkte i samband med en vittneskonfrontation kan den enligt min mening inte anses vara ett förhör med honom eller henne. Det finns därmed inte heller någon rätt för en misstänkt, som inte tidigare fått en offentlig försvarare, att få biträde av en offentlig försvarare vid en vittneskonfrontation.

Mot den bakgrunden finns det anledning att i det fortsatta lagstiftningsarbetet ytterligare analysera om direktivets krav när det gäller rätt till rättshjälp vid genomförandet av vittneskonfrontationer tillgodoses genom gällande rätt.

En vittneskonfrontation kan genomföras på olika sätt och i olika skeden av en brottsutredning. En utredningsåtgärd som kan förekomma tidigt i en brottsutredning är att en polisman som kommit till en brottsplats genomför en vittneskonfrontation genom att låta målsäganden eller ett vittne sitta i en polisbil eller stå på en undanskymd plats och peka ut den misstänkte. Enligt min uppfattning ger den definition av begreppet vittneskonfrontation enligt direktivet som nämns i promemorian inte tillräcklig ledning för att bedöma om den misstänkte vid en sådan vittneskonfrontation har rätt att biträddas av en försvarare. För att det inte ska råda någon oklarhet om i vilka situationer en misstänkt har rätt att biträddas av en försvarare vid en vittneskonfrontation bör regeringen i det fortsatta lagstiftningsarbetet överväga att införa en bestämmelse som tydligt anger detta.